

УДК 378.22:37.043.2

*АЛЛА СЕМБРАТ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи,
Університет Григорія Сковороди у Переяславі, Україна
ORCID ID 0000-0003-2336-7203
allasembrat@ukr.net*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ

*ALLA SEMBRAT, Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor of the
Department of General Pedagogy and Higher School
Pedagogy, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav*

THEORETICAL APPROACHES AND TRENDS IN PEDAGOGICAL TRAINING OF MODERN UKRAINIAN TEACHERS

Автор у контексті сучасної освітньої парадигми розкриває актуальне питання теоретичних підходів і тенденцій до професійної підготовки сучасного вчителя в українській школі. У статті наголошується, що в теперішніх умовах зростають вимоги суспільства до рівня педагогічної готовності вчителів, набуває значущості потреба у фахівцях, котрі готові працювати з новим поколінням учнів, котре суттєво відрізняється від школярів попередніх років. Дано характеристику учням, які належать до сучасного покоління. Визначено чинники, які намітили основні напрями і перспективи змісту самого процесу підготовки вчителя в умовах інтеграції української освітньої системи в європейській освітній простір, відповідності глобалізаційним процесам.

Ключові слова: сучасний український вчитель, Нова українська школа, професійні ролі, сучасний учень, реформування освіти.

Summary. In the context of the modern educational paradigm, the author reveals the topical issue of theoretical approaches and trends to the professional training of modern teachers in Ukrainian schools. The article emphasizes that in current conditions, society's demands for the level of pedagogical readiness of teachers are growing, the need for specialists who are ready to work with a new generation of students, which is significantly different

from schoolchildren of previous years, is gaining importance. Students who belong to the modern generation are characterized.

Key words: modern Ukrainian teacher, new Ukrainian school, professional roles, modern student, education reform

Мета: окреслити теоретичні підходи і тенденції підготовки українського вчителя в сучасних умовах.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Підготовка українського вчителя на сучасному етапі розвитку національної освіти обумовлена цивілізаційними переминами не лише в Україні, а й у всьому світі. Неабияке значення має і те, що вітчизняна система освіти на даному етапі інтегрується в європейській освітній простір, тому і постають нові виклики, до яких маємо прислуховуватись. Усе це водночас із модернізацією вищої педагогічної освіти висуває нові вимоги до особистості вчителя, набуття ним фахових компетентностей, рівня його професійної готовності.

Насамперед, ідеться про те, що суспільство потребує вчителя, котрому доведеться працювати в інноваційних умовах, докорінно відмінних від попередніх; своєчасно реагувати на запити часу, утілювати нові освітні стандарти на засадах педагогіки співробітництва; формувати особистість учня через цифрову трансформацію освіти. Саме такі основні ідеї висунені в Концепції "Нова українська школа" (Концепція..., 2016).

Сьогодні визріла низка чинників,

що й обумовили актуальність дослідження. Як ми вже наголошували, відбувається глибока переорієнтація технологій навчання не лише у вищій школі, а й усіх закладах освіти загалом.

По-друге, сучасний учитель стає суб'єктом інноваційної діяльності, котрий не просто навчає, а і змінює підхід до процесу навчання; напрацьовує модель або, іншими словами, освітню траєкторію, відповідно до якої формуватиме компетентності, необхідні в умовах функціонування освітньої галузі.

По-третє, робота вчителя в новій освітній траєкторії ставить перед ним значущі вимоги: пошук нових форм і методів навчання; зміна місії педагога в напрямі європейського професіоналізму, поєднаній з використанням досвіду минулого і ментальних ідей.

По-четвертому, Нова українська школа характеризує вчителя в інших проєкціях, а саме як провайдера, тьютора, коуча, агента сучасних змін.

По-п'яте, школа, учень потребують учителя, готового до неперервного саморозвитку і самореалізації впродовж усього життя.

Окреслені нами чинники і зумовили необхідність підготовки педагогів, котрі відповідатимуть освітнім викликам; здатних до постійного інтелектуального зросту, засвоєння нових фахових ролей; адаптованих до праці у знанневому суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних умовах реформування освітньої галузі значущість вивчення проблеми – теоретичні підходи та тенденції

педагогічної підготовки сучасного українського вчителя – все більше привертає увагу науковців. Про те, що освіта повинна забезпечити реалізацію виховної, дидактичної та розвивальної функцій педагогічного процесу на засадах соціокультурності, наголошується і в нормативно-правових документах. Насамперед, перелічимо такі з них, як: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції у Європейській освітній простір, Концепція "Нова українська школа" та інші.

Завдання покращення якості підготовки випускників закладів вищої освіти напряму "Педагогічна освіта" передбачає посилення методологічної складової, участь майбутніх фахівців у науково-дослідницькій діяльності, уміння адаптуватися до швидких змін, прогнозування результатів своєї діяльності. Усе це створює умови для вирішення стратегій підготовки студентів – майбутніх українських учителів. Саме в такому розрізі і відбуваються наукові розвідки дослідників. Спробуємо їх об'єднати за певними спрямуваннями:

- обґрунтування організаційних і функціональних аспектів – В. Андрущенко, Г. Васянович, В. Кремень, Н. Ничкало та ін;

- розроблення дидактичних концепцій педагогічної діяльності – Ю. Бабанський, В. Беспалько, П. Підкасистий, М. Скаткін;

- методологічні аспекти професійної підготовки майбутнього учителя – С. Вітвицька, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Чайка та ін.;

- особистісно орієнтована підготовка учителя-професіонала – І. Бех, М. Чобітько;

- готовність до інноваційної педагогічної діяльності – О. Комар, О. Будник, О. Маринівська та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання підготовки сучасного українського вчителя до майбутньої професійної діяльності пов'язане із сукупністю методологічних принципів як "основних вимог до її змісту, організації та здійснення" (Беспалько, 2009). Підґрунтям методологічних принципів слугують закладені теоретичні підходи до підготовки студентів у

зкладах вищої освіти. Так, І. Зязюн під принципом розглядає "сукупність свідомих, рефлексованих і безсвідомих, не відрефлексованих установок, що визначають за схемою діяльності (постановка задач, використовувани для їх вирішення засоби, загальна оптимізація процесу тощо) отримуваний у підсумкові продукт" (Зязюн, 2012).

В умовах реформування системи загальної середньої освіти, а також виходячи з основних ідей Концепції "Нова українська школа", гостроти набуває питання педагогічної підтримки обдарованих учнів. На наше переконання, така проблема вимагає якісної професійної підготовки українського вчителя. На цьому наголошується і в чинних державних актах, зокрема, законах України "Про освіту" (2017), "Про загальну середню освіту" (2019), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції "Нова українська школа" (2016). Відповідно до цього переконуємось, що у своїй діяльності учитель має застосовувати психолого-педагогічні і соціально-педагогічні технології, оскільки доведеться працювати з різними категоріями учнів, у тому числі з обдарованими дітьми. Це значною мірою пов'язано з готовністю педагога до такої діяльності, що безпосередньо залежатиме від його якісної підготовки у закладі вищої освіти.

Сьогодні до окресленої проблеми прибігають науковці і практики, оскільки діяльність майбутнього вчителя в новій українській школі стає важливим складником його професійної підготовки. Проаналізувавши наукову джерельну базу, ми простежуємо, що неабиякого значення даному питанню надають такі дослідники, як: О. Антонова, В. Демченко, Ю. Підборський, О. Будник, Л. Прокопів, Е. Циганкова та інші. Ними широко охарактеризовано питання психолого-педагогічної характеристики обдарованих учнів, теоретично відображено компоненти моделі формування готовності майбутнього учителя Нової української школи.

Аналіз готовності до роботи з обдарованими учнями здійснюється науковцями на основі певних показників. Так, структуру готовності майбутнього учителя до роботи з такою категорією молоді окреслила дослід-

ниці Наталія Осьмук та Оксана Ско-робагацька:

- ставлення до процесу надання підтримки обдарованих учнів;
- практична готовність до роботи з обдарованими учнями;
- прагнення до самовдосконалення (Осьмук, Скоробагацька, 2021).

Спробуємо внести роз'яснення в кожен з поданих показників.

Ставлення до процесу надання підтримки обдарованим учням означає правильне сприйняття інформації та розуміння вимог сучасної освіти, які необхідно реалізовувати вчителю.

Практична готовність педагога – це знання методів педагогічної підтримки означеної категорії учнів, уміння застосовувати ці знання у своїй практичній діяльності.

Прагнення до самовдосконалення розуміємо як здатність учителя аналізувати результати власного та досвіду колег, а також бажання реалізовувати свій педагогічний потенціал.

Цікавою з нашої позиції є і розроблена структура готовності сучасного українського вчителя до роботи в теперішніх умовах, що передбачає мотиваційний, когнітивний та особистісний компоненти.

Зокрема, мотиваційна готовність передбачає наявність в учителя позитивних установок і налаштованість на педагогічну професію, формування взаємин з учнями, сукупність вироблених стійких мотивів, що орієнтують на надання педагогічної підтримки обдарованих учнів.

Когнітивна готовність – це знання сутності обдарованих дітей, їх психолого-педагогічних характеристик, надання їм педагогічної підтримки.

Великого значення учні надають і особистісній готовності педагога, оскільки вона відображає індивідуальні характеристики, що проявляються в діяльності педагога. Насамперед, вони залежать від особистості, її життєвого досвіду, ціннісних установок учителя. Отже, доходимо певних висновків: майбутня професійна діяльність сучасного учителя безпосередньо пов'язана і залежить від мотиваційної та емоційної готовності до здобуття професії. Якщо раніше рівень кваліфікації вчителя характеризувався здебільшого обсягом знань і практичних навичок, то в

сучасному суспільстві на ступінь засвоєння знань мають вплив й індивідуальні особливості здобувача освіти, його мотиваційна спрямованість.

Ще одним теоретичним підходом до підготовки сучасного вчителя, на нашу думку, є їхня готовність працювати з новим поколінням учнів, котрі належать до покоління учнів. Про це свідчать різні аспекти психологічної готовності до роботи з такими дітьми, що визначені у працях як зарубіжних (Д. Коатс, А. Сапа, Є. Шамис), так і вітчизняних (Г. Колесова, О. Любченко, Г. Солдатова) дослідників (*Теорії та технології...*, 2021).

Грунтовні дослідження таких вчених переконливо доводять, що українській молоді притаманні риси, які відрізняють її від попередніх поколінь.

Так, дослідник Н. Коваленко у праці "Професійна ідентичність майбутнього учителя орієнтири НУШ" (Коваленко, 2021) акцентує на певних соціально-психологічних особливостях самоідентичності в характеристиці процесу розвитку дітей та молоді. Перелічимо їх:

1. Створення популярної ідентичності в кіберпросторі: молоді люди створюють образ "Я", якій може не відповідати реальності...

2. Віртуальна соціалізація: соцмережі стали альтернативною реальністю, у якій можливо презентувати себе, абстрагуватися від проблем навколишнього світу...

3. Залежність від цифрових технологій: будь-яку інформацію сучасні діти дуже швидко здобувають в інтернеті...

4. Все більшої кількості дітей притаманні гіперактивність та прояви синдрому дефіциту уваги, що проявляється в неувважності, розсіяності, нездатності до зосередження, імпульсивності, нетерплячості.

5. Кліпове мислення: діти та молоді люди не можуть сприймати великий публіцистичний або художній текст...

6. Схильність до аутизації (занурення в себе), що проявляється в повному відстороненні від реального світу.

7. Підвищена схильність до маніпулятивного впливу на розум і почуття, що здійснюється через інтернет і соцмережі.

8. Інфантильність та егоцентричність...

9. У сучасного покоління яскраво виражена здатність до багатозадачності: підлітки можуть одночасно робити декілька справ... та легко перемикатися з одного виду діяльності на інший.

10. Вміння працювати в команді, учасники якої живуть у різних країнах світу (Жданова, Черноярлова, 2015; Солдатова, 2016; Тутова, 2016).

Зважаючи на перелічені прояви пізнання навколишнього світу сучасними дітьми, подані характеристики покоління сучасних учнів, перед українським учителем постають надскладні завдання, які потребують нових підходів у пошуках методів їх навчання і виховання, комунікації. Адже теперішні учні не потребують примусу в навчанні, довготривалих пояснень, а, навпаки, інноваційних підходів у роботі з ними.

Таким чином, у теперішніх реаліях спостерігаємо необхідність оновлення підходів до компетентнісної підготовки майбутнього учителя, котрий працюватиме у Новій українській школі. У нашому дослідженні нам імпонує думка сучасного вченого М. Євтуха: "Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти та науки України. Головна її мета – створити школу, у якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не лише знання, а й вміння застосовувати їх у житті. Нова українська школа – школа, до якої приємно ходити учням" (Євтух, 2022).

Зважаючи на викладене вище, спробуємо виокремити основні тенденції та орієнтири підготовки майбутнього вчителя, на які має бути зорієнтований процес навчання у закладі вищої освіти. У даному контексті говоритимемо про вчителя-професіонала, наділеного фаховими якостями і компетентностями. Вимоги до нього вписані не лише в державно-нормативних документах, до нього ставляться вимоги як громадськості, батьків, так і самих учнів. Усе це безпосередньо пов'язане із змістом його педагогічної підготовки. Батьки і самі ж учні хочуть бачити сучасного вчителя, обізнаного, з неупередженим до них ставленням, об'єктивного в оцінюванні знань учнів, здатного до роботи з теперішнім поколінням. Сучасний український учитель

має стати еталоном знань, моральних чеснот.

На наше переконання, педагог своїм пріоритетом мусить постати перед учнями як взірць людяності. Не менш значущим критерієм у його підготовці вважаємо уміння налагоджувати довірливі взаємини з школярами. Уже в період його підготовки у закладі вищої освіти треба формувати переконання у тому, що жодного учня, незалежно від його успішності, не потрібно принижувати, а, навпаки, підтримувати як людину, сповнену гідності. Тобто в очах вчителя учень має постати не лише як об'єкт а й суб'єкт педагогічної діяльності.

Теперішній учень завдяки інформаційним досягненням є більш мобільним і відкритим до сучасних змін і перетворень, на що має безпосередньо зважати педагог задля формування у молоді ціннісних орієнтацій. Він повинен орієнтуватися в конкретній навчальній і виховній ситуації, урахувавши особливості розвитку школяра, дитячої і підліткової субкультури тощо. Йому слід розуміти, що передача навчальної інформації, викладання предмета лише методом слова не зможе зацікавити сучасного учня. Тому учитель української школи після закінчення закладу вищої освіти має досконало володіти інноваційними технологіями, використовувати електронні ресурси, інтерактивні способи навчання, ситуативні та проєктивні методики.

Досконало знаходячи інформацію в інтернет-мережах, друкованих джерелах, медіапросторі, опрацюовуючи та узагальнюючи її педагог зможе позбутись рутинності в навчанні учнів, таким чином, досягнувши його результативності. Залишатись інформаційно компетентним, учитель формує у собі вміння навчатися протягом усього дорослого життя, напрацьовуючи модель так званого власного навчання, що дозволить йому перетворитись в організатора процесу навчання школярів і в даному випадку не можна обійтись без креативності учителя, яка надихає учнів на творчі здобутки, спонукає їх до формування власних суджень, самостійності.

Справжні якості майбутнього учителя не зможуть бути сформованими за межами міжособистих контактів з

учнями та поза шкільним середовищем. Тому в підготовці студентів у закладах педагогічної вищої освіти не маюважну роль має відігравати практична підготовка, що дозволить перевірити власні можливості побачити перші успіхи і невдачі. Отже, практика майбутніх учителів активізує до навчальної діяльності навіть тих студентів, котрі в майбутньому не завжди бачать себе вчителем. Підтвердженням висловленої нами думки є... "Вітчизняним вищим навчальним закладам варто було б вивчати і наскільки це можливо запозичити досвід двофазової педагогічної підготовки, який практикують деякі європейські країни. За цієї моделі загальноосвітня, спеціальна і теоретична психолого-педагогічна підготовка проводиться у вищому навчальному закладі. А друга (практична) фаза переноситься в школу й спеціальні регіональні центри. Там студенти протягом начального року не тільки практикуються в початковій і виховній діяльності, а й обговорюють її результати з учителями, методистами та представниками вищого навчального закладу. З одного боку, праця помічниками учителя зобов'язує студентів відповідально ставитись до виконання професійних функцій. А з іншого школа сприймає появу таких практикантів як власних працівників, які мають працювати за традиційно установленими правилами. Лише після проходження такої тривалої педагогічної практики і атестації студенти отримують диплом учителя".

Отже, у теперішніх умовах розвитку освітньої галузі педагогічна підготовка має бути спрямована на формування вільної і незалежної особистості учителя, котра працюватиме у швидкозмінних умовах і при цьому залишатиметься взірцем для учнів. Авторитет сучасного українського вчителя має зростати. І це залежить не від багажу знань, опанованого ним у закладі вищої освіти, а напрямів, визначених ним на перспективу своєї діяльності. Остання ж має бути зорієнтованою на особистість самого учня. У підготовці майбутнього учителя пріоритетом мають слугувати діяльнісні та інноваційні методи роботи у школі, відмова від консервативного, застарілого. Однак не варто забувати про викорис-

тання кращих взірців етнопедагогіки та народознавства, ідеї, висловлені видатними педагогами минулого. Таким чином, використовуючи нове, свою діяльність сучасний український учитель має будувати на поєднанні інноваційних підходів і досвіду минулого.

В основу підготовки студента - майбутнього педагога має бути закладений і досвід європейських країн. Як наголошується у "Педагогічній Конституції Європи", необхідне знаходження стратегічних точок дотику у підготовці майбутніх фахівців, узгодження ціннісної платформи педагогічної освіти. "Вона викристалізувалась у емких і вагомих цінностях, які сформувались в історії і розвитку європейської цивілізації: людиноцентризмі, толерантності, демократії, миролюбстві, екологічній безпеці, правах людини і солідарності" (Професійна підготовка... 2023 сучасного учителя: проблеми і орієнтири. URL <https://vnu.edu.ua/ua/uk/articles/profesiyna-pidgotovka-suchasnogo-uchitelya-problemi-i-orientiri>). Справді, якщо перелічені вартісності будуть закладені у основу змістової підготовки учителів української школи, то вони будуть здатними працювати у реаліях глобального світу з його не тільки позитивними проявами, а й негативними викликами, екологічними катаклізмами.

Отже на основі викладеного нами можемо зробити таке узагальнення: наукові пошуки в царині підходів до підготовки сучасного українського вчителя в закладі вищої освіти мають бути об'єднані з європейськими стандартами, кращими взірцями досвіду минулого, надихати на втілення нових ідей на перспективи розвитку майбутнього педагога.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретико-методологічна підготовка майбутнього вчителя має спиратися на високий рівень фахівця. У процесі його підготовки у закладах вищої освіти необхідно зосереджувати увагу на оволодіння ним основами педагогічної теорії шляхом застосування дослідницьких методів у розв'язанні педагогічних задач.

Сьогодні багато науковців і педагогів як в Україні, так і в європейському світі працюють над тим, щоб удос-

коналити професійну підготовку майбутніх учителів. Одним із важливих чинників цього є визначення вимог до майбутніх учителів, до їх професійної підготовки, яка повинна бути орієнтована на багатогранну майбутню професійну діяльність. Визначено, що професійна підготовка майбутніх учителів повинна мати на меті оволодіння знаннями загальнопрофесійних і фахових дисциплін.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у дослідженні нових ідей і положень, розробці тенденцій педагогічних і теоретичних основ підготовки сучасного учителя нової української школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Концепція "Нова українська школа" (2016). Міністерство освіти і науки України. URL: [Osvita.ua](http://osvita.ua)

Осьмук, Н. Г., Скоробагацька, О. І. (2021). Психолого-педагогічний контекст підготовки майбутніх педагогів до організації виховної роботи з дітьми. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка

Васильєва, В. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті Концепції Нової української школи. URL: vseosvita.ua

Безпалько О. В. (2009). Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі. Київ: Центр учбової літератури. 208 с.

Зязюн, І. А. Філософія неперервної професійної освіти і сучасні психолого-педагогічні парадигми. Київ: Наукова думка.

Сбруєва, А. А. (2015). Розвиток вищої освіти в умовах глобальної фінансово-економічної кризи: європейський та американський контексти. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С.Макаренка.

Коваленко, Н. В. (2021). Теоретичні та методичні засади формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів засобами проєктно-тренінгових технологій. (Автореферат... доктора пед. наук). Сумський ДРУК імені А. С.Макаренка.

Педагогічна Конституція Європи (2013). *Вища освіта України*, 3, 111.

Стаття надійшла 11.06.2023 р.

